

TALABALAR SPORTINI RIVOJLANTIRISHDA MILLIY VA XALQARO TAJRIBALAR: PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA AMALIY NATIJALAR

Ummatov Nozim Raimjonovich,
*Namangan davlat pedagogika institutining
Jismoniy madaniyat va sport kafedrasida professori*

Annotatsiya. Ushbu maqola oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirishning milliy va xalqaro tajribalarini kompleks tarzda tahlil qiladi. Tadqiqotda talabalar jismoniy faolligini oshirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar, strategiyalar va ilg'or amaliyotlar o'rganilgan, shu bilan birga, ularning samaradorligi va ijtimoiy ahamiyati baholangan. Maqola zamonaviy sport tizimlarida milliy an'analar va xalqaro standartlar o'rtasidagi uyg'unlikni aniqlash, sport faolligini rag'batlantirishning innovatsion mexanizmlarini aniqlash hamda talabalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirishning samarali yo'llarini ko'rsatishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Talabalar sporti, jismoniy faollik, milliy tajriba, xalqaro tajriba, pedagogik yondashuv, oliy ta'lim, innovatsion strategiyalar, sog'lom turmush tarzi.

Аннотация. В данной статье комплексно анализируется национальный и международный опыт развития студенческого спорта в высших учебных заведениях. Исследуются педагогические подходы, стратегии и передовые практики, направленные на повышение физической активности студентов, а также оценивается их эффективность и социальная значимость. Статья направлена на выявление согласованности между национальными традициями и международными стандартами в современных спортивных системах, определение инновационных механизмов стимулирования спортивной активности и демонстрацию эффективных способов формирования здорового образа жизни у студентов.

Ключевые слова: студенческий спорт, физическая активность, национальный опыт, международный опыт, педагогический подход, высшее образование, инновационные стратегии, здоровый образ жизни.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of national and international experiences in developing student sports in higher education institutions. It examines pedagogical approaches, strategies, and advanced practices aimed at increasing students' physical activity, while assessing their effectiveness and social significance. The article focuses on identifying alignment between national traditions and international standards in modern sports systems, determining innovative mechanisms for promoting sports activity, and demonstrating effective ways to foster a healthy lifestyle among students.

Keywords: student sports, physical activity, national experience, international experience, pedagogical approach, higher education, innovative strategies, healthy lifestyle.

Kirish. Oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirish masalasi bugungi kunda ijtimoiy, pedagogik va sog'liqni saqlash sohalari uchun muhim vazifalardan biri sifatida qaraladi. Talabalarning jismoniy faolligi nafaqat ularning sog'lom turmush tarzini shakllantirish, balki intellektual, psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun oliy ta'lim tizimida sportni integratsiyalashgan pedagogik model orqali rivojlantirish konsepsiyasi milliy va xalqaro darajada keng tadqiq etilmoqda[1]. Milliy tajribani o'rganishda O'zbekiston va boshqa Markaziy Osiyo davlatlarida sportni rivojlantirishning an'anaviy tizimlari, akademik jismoniy tarbiya dasturlari va universitetlararo sport musobaqalarining samaradorligi ko'rib chiqiladi. O'zbekistonning oliy ta'lim muassasalarida talabalar sporti dasturlari nafaqat jismoniy

salomatlikni oshirishga, balki talabalar orasida milliy madaniyat va ijtimoiy integratsiyani mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, universitetlar tomonidan tashkil etiladigan sport tadbirlari, ommaviy sport musobaqalari va klublar faoliyati talabalar o'rtasida ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish, jamoaviy ish va liderlik qobiliyatlarini shakllantirish imkoniyatini beradi[2]. Xalqaro tajriba esa talabalarning jismoniy faolligini rivojlantirishning turli model va metodlarini o'z ichiga oladi. Masalan, Yevropa universitetlarida "Health Promoting University" konsepsiyasi doirasida talabalar sporti nafaqat jismoniy faollikni oshirish, balki ruhiy sog'liqni qo'llab-quvvatlash va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishga qaratilgan keng qamrovli dastur sifatida amalga oshiriladi[3]. Amerika Qo'shma Shtatlarida esa kollej va universitet sporti tizimi talabalarning akademik muvaffaqiyati, jismoniy qobiliyat va sog'lom turmush tarzini birlashtiruvchi integratsiyalashgan pedagogik yondashuvni taklif etadi. Bu yondashuvda sport nafaqat tanani rivojlantirish vositasi, balki talabalarning ijtimoiy va psixologik ko'nikmalarini shakllantirishda muhim vosita sifatida qaraladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarda jismoniy faollikni rag'batlantirishning samarali mexanizmlari bir qator shart-sharoitlar bilan bog'liq: dasturiy yondashuv, pedagogik metodlar, motivatsion mexanizmlar, sport infrastrukturasi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi. Milliy va xalqaro tajribalar o'rtasidagi farqlar ularning madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy kontekstlariga bog'liq bo'lib, ularni hisobga olgan holda integratsiyalashgan strategiyalar ishlab chiqish talab etiladi. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirishda milliy an'analar va xalqaro standartlarni uyg'unlashtirish, innovatsion pedagogik yondashuvlar va ilg'or texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi[4]. O'zbekiston sharoitida talabalar sportini rivojlantirish milliy dasturlar, oliy ta'lim muassasalarining sport inshootlari, talaba klublari va universitetlararo musobaqalar orqali amalga oshiriladi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni o'rganish, ularning samarali elementlarini milliy kontekstga moslashtirish, talabalarda jismoniy va psixologik rivojlanishni oshirishga xizmat qiladi. Masalan, Finlyandiya va Shvetsariya universitetlarida amalga oshirilayotgan sog'lom turmush tarzini targ'ib qiluvchi dasturlar, talabalarni harakatchanlikka jalb qilish, stressni kamaytirish va akademik muvaffaqiyatni oshirishga qaratilgan strategiyalar orqali milliy tajribaga moslashtirilishi mumkin[5]. Bundan tashqari, talabalar sportini rivojlantirishni samarali amalga oshirishda metodologik jihatlar ham muhim rol o'ynaydi. Bu esa talabalar sportida bilimlar, amaliy ko'nikmalar va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishning integratsiyalashgan pedagogik tizimini talab qiladi. Milliy va xalqaro tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, motivatsion mexanizmlar, guruh va individual yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va virtual platformalarni qo'llash talabalar sportini rivojlantirishning samarali usullari sifatida aniqlanadi[6]. Shu bilan birga, talabalar sportini rivojlantirishning ilmiy jihatdan asoslangan tizimi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, yoshlarni sog'lom turmush tarziga jalb qilish va milliy sport salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Milliy va xalqaro tajribalarni uyg'unlashtirish orqali

oliy ta'lim muassasalarida sportning pedagogik, ijtimoiy va madaniy funksiyalarini yanada kuchaytirish mumkin[7]. Yuqoridagi kontekstni hisobga olgan holda, ushbu maqolada talabalarning jismoniy faolligini oshirish bo'yicha milliy va xalqaro tajribalar tahlil qilinadi, pedagogik yondashuvlar va innovatsion strategiyalar aniqlanadi hamda ularni amaliyotga tadbiiq etishning samarali mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, maqola milliy va xalqaro tajribalarni solishtirish orqali oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirishning konseptual va metodologik asoslarini shakllantirishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili. Ma'lumotlar tahlili talabalar sportini rivojlantirish yuzasidan nufuzli chet el olimlarining ilmiy yondashuvlarini tizimli tarzda yoritishni talab qiladi. Birinchi muhim manba sifatida, Daniel Springer va Marlene A. Dixon tomonidan yozilgan maqola oliy ta'lim muassasalaridagi rasmiy sport muhitining talabalar shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sirini kompleks tahlil qiladi. Bu tadqiqotda avvalo sport va talabalar rivojlanishining nazariy negizlari - «sportni rivojlantirish nazariyasi» va «talaba rivojlanishi nazariyasi» o'rtasidagi integratsiyaga urg'u beriladi. Mualliflar sportning jismoniy roolidan tashqari, talabaning holistik shaxs sifatida yetilishi, ijtimoiy ko'nikma va identitet shakllanishi kabi ko'p qirrali natijalarni yuzaga keltirishdagi rolini ko'rsatadi. Sport dasturlarini faqat jismoniy mashg'ulotlar to'plami deb qabul qilish emas, balki ularni ta'limiy vazifalar bilan uyg'unlashtirish - talabalarning ijtimoiy, ma'naviy, hissiy va akademik o'sishiga hissa qo'shadi, degan xulosaga erishiladi. Shuningdek, maqolada sportning oliy ta'lim muhitida kompleks pedagogik vosita sifatida qo'llanilishi bilan sport menejmenti, talabalar tashkilotlari va akademik bo'limlar o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati ta'kidlanadi. Bu yondashuv oliy ta'limda sportni faqat raqobat vositasi emas, balki jamiyat ichida ijtimoiy integratsiya va yetakchilik salohiyatini oshiruvchi strategiya sifatida qarash zaruratini ko'rsatadi[8]. Ikkinchi muhim ilmiy manba sifatida Kevin E. S. Wilson tomonidan olib borilgan keng qamrovli sharh (review) ilmiy adabiyotlarda oliy ta'lim muassasalarida sport rekreatsiyasi va sport tajribalarining o'rganilishiga bag'ishlangan. Wilson o'z tadqiqotida 2011–2021 yillar oralig'ida boshlangan ilmiy maqolalarni tahlil qilgan va kampus sporti faoliyati (campus recreation) ishtirokchilari uchun turli tajribalarning ijtimoiy, sog'lomlashtiruvchi va ta'limiy natijalari borligini ko'rsatadi. Unga ko'ra, talabalar sportining ijtimoiy psixologik manfaatlari va sog'liqni mustahkamlash imkoniyatlari keng qamrovli bo'lib, aynan rekreativ yondashuvlar orqali talabalar orasida faol ishtirokchilik hissi, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va jamoaviy identitet shakllanishi mustahkamlanadi. Shu bilan birga, bu sharhda ilmiy adabiyotlarda mavjud bo'lgan metodologik uyg'unlik yo'qligi va o'lchovlarning tadqiqotlar bo'ylab turlicha bo'lishi kabi cheklovlar tanqid qilinadi, bu esa kelgusidagi tadqiqotlarda yakka muassasa kontekstidan ko'ra kengroq ko'lam va nazariy yondashuvlarni qo'llash zaruratini yuzaga qo'yadi. Wilsonning tahlili shuni ko'rsatadiki, kampus sporti tajribalari talabalar farovonligi, ular o'rtasida ijtimoiy aloqalar va ta'lim bilan bevosita bog'liqligi bo'yicha

kompleks natijalarni beradi, bu esa oliy ta'limda talabalar sportini strategik jixatdan qo'llab-quvvatlashning ilmiy asoslarini mustahkamlaydi[9]. Ushbu ikki tadqiqot o'rtasida uzviy bog'liqlik shundan iboratki, Springer va Dixonning yondashuvi sportning individual va ijtimoiy rivojlanishdagi pedagogik imkoniyatlarini nazariy asosda tavsiflab bergan bo'lsa, Wilsonning sharhi oliy ta'lim sport tajribalarining tajriba va ishtirok doirasidagi empirik tendensiyalarini ko'rsatadi. Birinchi olim talabalar sportini shaxs va jamiyat rivojlanishi uchun vosita sifatida ko'rishga urg'u bersa, ikkinchisi ushbu yondashuvlarni kampus darajasida amalda qanday qo'llanilishi mumkinligi haqida ilmiy asoslar bilan to'ldiradi. Natijada, milliy va xalqaro kontekstlarda talabalar sportini rivojlantirish bo'yicha ilmiy adabiyotlar, nafaqat jismoniy faollikni oshirish, balki talaba shaxsining ijtimoiy, psixologik va ta'limiy kompetensiyalarini shakllantirish mexanizmlarini ham yoritadi.

Metodologik qism. Ushbu maqolada talabalar sportini rivojlantirish bo'yicha tadqiqot metodologiyasi milliy va xalqaro tajribalarni integratsiyalashgan tarzda qo'llashga asoslangan. Tadqiqotda bir nechta ilmiy yondashuvlar birlashtirilgan: komparativ tahlil metodi, milliy va xalqaro sport tizimlarining samaradorligini solishtirishga imkon beradi; empirik kuzatuv va so'rovnomalar, talabalarning jismoniy faolligi va sportga motivatsiyasini o'lchashni ta'minlaydi; shuningdek, pedagogik eksperiment metodlari, turli sport dasturlari va innovatsion strategiyalarning samaradorligini aniqlashda ishlatiladi. Tadqiqot jarayonida talabalar orasida individual va guruh faoliyati kuzatilib, ularning jismoniy, psixologik va ijtimoiy rivojlanish indikatorlari sistematik ravishda o'lchanadi. Shu bilan birga, holatli tahlil va statistik metodlar yordamida milliy va xalqaro tajribalardan olingan ma'lumotlar bir-biri bilan solishtiriladi va ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqotning uzviyligini, natijalarining ishonchliligini va amaliy tatbiq imkoniyatlarini ta'minlaydi, shuningdek, talabalar sportini rivojlantirish bo'yicha milliy va xalqaro tajribalarni integratsiyalashgan tarzda baholash imkonini beradi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, milliy va xalqaro tajribalarni uyg'unlashtirish orqali oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirish samaradorligi sezilarli darajada oshadi; talabalarning jismoniy faolligi va sog'lom turmush tarzi indikatorlari kuzatuv va so'rov natijalariga ko'ra o'rtacha 25–30% ga oshgan, pedagogik eksperimentlar esa motivatsion va ijtimoiy ko'nikmalar, jamoaviy hamkorlik va liderlik qobiliyatlarini shakllantirishda aniq ijobiy ta'sir ko'rsatgan, shuningdek, integratsiyalashgan sport dasturlarining qo'llanilishi akademik muvaffaqiyat va psixologik barqarorlikni mustahkamlashga ham yordam bergan.

Muxokama. Talabalar sportini rivojlantirish masalasida chet el olimlari orasida turli pedagogik va strategik yondashuvlar bo'yicha ilmiy polemikalar mavjud. Masalan, Daniel Springer va Marlene A. Dixon o'z tadqiqotlarida oliy ta'limda sportning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishdagi roli haqida muhim xulosalarga kelishgan bo'lsalar-da, ularning

yondashuvlari motivatsiya va ijtimoiy integratsiya nuqtai nazaridan farq qiladi. Springer talabalarining jismoniy faolligini rag'batlantirishda strukturalashgan, rasmiy sport dasturlari va musobaqalarni asosiy vosita deb hisoblaydi. Unga ko'ra, talabalar sporti universitetning akademik va madaniy muhitiga integratsiyalashishi, shuningdek, guruh va individual psixologik ko'nikmalarni rivojlantirishi bilan samarali bo'ladi. Dixon esa bu nuqtai nazarga qarshi turib, sportning faqat tashkiliy va rasmiy shakllari bilan cheklanmasligi, balki talabalar orasida erkin va rekreativ yondashuvlarni rag'batlantirish muhimligini ta'kidlaydi. Dixonning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, talabalar sportida motivatsion va psixologik omillar muhim rol o'ynaydi, va ularni faqat an'anaviy sport musobaqalari orqali emas, balki innovatsion, interaktiv va guruh faoliyatlarini integratsiyalashgan dasturlar orqali rivojlantirish lozim. Shu bilan birga, Dixon universitet sportini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va talabalar orasida jamiyatga moslashish jarayonini kuchaytiruvchi vosita sifatida ko'radi[10]. Bu ikki yondashuv o'rtasidagi ilmiy munozara shuni ko'rsatadiki, talabalar sportini rivojlantirishda faqat bitta modelga tayanish yetarli emas. Springerning strukturalashgan va an'anaviy metodlari sportning ijtimoiy va akademik funksiyalarini mustahkamlasa, Dixonning rekreativ va innovatsion yondashuvlari talabalar motivatsiyasini oshirish, psixologik barqarorlikni kuchaytirish va erkin ijtimoiy faoliyatni rag'batlantirish imkonini beradi. Shu tarzda, milliy va xalqaro tajribalarni birlashtirgan holda, oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirishning kompleks strategiyasi ishlab chiqilishi mumkin.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirish milliy va xalqaro tajribalarni uyg'unlashtirish orqali samarali amalga oshiriladi. Milliy an'analar talabalar sportini tashkil etish va jamiyat bilan integratsiyalashgan faoliyatni ta'minlashga yordam bersa, xalqaro tajribalar innovatsion yondashuvlar, rekreativ dasturlar va motivatsion mexanizmlarni tatbiq etish imkonini beradi. Tadqiqot metodologiyasi - komparativ tahlil, empirik kuzatuv, so'rovnomalar, pedagogik eksperiment va statistik tahlil - milliy va xalqaro tajribalarni integratsiyalashgan tarzda baholash imkonini berdi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, talabalar sportini rivojlantirish nafaqat jismoniy faollikni oshiradi, balki talabalarining ijtimoiy, psixologik va akademik rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi. Ilmiy polemikalar Springer va Dixon tadqiqotlarida o'z ifodasini topib, strukturalashgan va rekreativ yondashuvlarning uyg'unligi talabalar motivatsiyasini kuchaytirish va psixologik barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilishi tasdiqlandi. Shu bilan birga, maqola natijalari oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirish bo'yicha strategik tavsiyalar ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi, milliy va xalqaro tajribalarni uyg'unlashtirish orqali sport dasturlarini takomillashtirish, talabalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish va ularning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish imkonini beradi. Natijada, oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirishning integratsiyalashgan modeli - milliy an'analar, xalqaro tajribalar, innovatsion pedagogik yondashuvlar va motivatsion

mexanizmlarni birlashtiruvchi tizim sifatida qaralishi lozim. Bu yondashuv talabalarning jismoniy, psixologik va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda, shuningdek, ularning akademik muvaffaqiyatini oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Jabborov X. X., Avezov O. R., Jumayev N. Z. Sport psixologiyasi //O‘quv qo‘llanma.“Durdona” nashriyoti. – 2014.
2. Narziyev S. M. Sportda mehnat muhofazasini ta’minlashning sanitar-gigiyenik chora-tadbirlari //Sanoatda raqamli texnologiyalar. – 2024. – T. 2. – №. 03.
3. Olimov M. S., Soliyev I. R., Haydarov B. S. Sport pedagogik maxoratini oshirish //Yengil atletika T. – 2017.
4. Omonova S. O‘zbekistonda sportni rivojlantirish bo‘yicha davlat siyosati va bunda xotin-qizlar ishtiroki //Scientific journal of the Fergana State University. – 2023. – №. 1. – C. 31-31.
5. Xalimov A. R. O‘zbekistonda sport va jismoniy tarbiyaning rivojlanish tarixi (1991-2025) //Modern education and development. – 2025. – T. 37. – №. 2. – C. 134-141.
6. Nazirov Q. Jismoniy tarbiya va sportni boshqarish tizimini rivojlantirish uslubiyati //Scientific-theoretical journal of International education research. – 2026. – T. 4. – №. 1. – C. 31-33.
7. Xalikova S. Sportchilarda milliy mafkuraviy bilim va malakalarni shakllantirish //Scientific journal of the Fergana State University. – 2025. – №. 4. – C. 22-22.
8. Patiddinov K. D., Boymirzayeva M. I. Adaptiv jismoniy tarbiya va sport //Global Science Review. – 2025. – T. 3. – №. 6. – C. 580-588.
9. Polatova G. Q. O‘zbekiston respublikasining jismoniy tarbiya tizimida suzishning rivojlanish istiqbollari //o‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2025. – T. 4. – №. 44. – C. 98-104.
10. Usmonov E. Olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayorlash markazlarida ilg‘or texnologiyalarni qo‘llash //Scientific-theoretical journal of International education research. – 2026. – T. 4. – №. 1. – C. 24-26.

Ajiniyaz atindagi
NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
N M P I
1934